

TARİHÇE

“Ankara Keçi”si, Türkler tarafından 13.yüzyılda Ankara ve civarına Hazar Denizi’nin doğu bölgesinden getirilmiş olup, bu bölgedeki toprak ve iklim şartlarına iyi bir şekilde uyum sağlayarak mevcut yapı ve tiftik özelliklerini kazanmıştır. O tarihten günümüze, “Ankara Keçi”si Anadolu’ya özgü tipik ve seçkin bir ırk olarak varlığını sürdürmektedir. 1838 yılına kadar yalnızca yurdumuzda yetiştirilen “Ankara Keçisi”nin anavatanının Anadolu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tüm dünyada “Ankara Keçi”si olarak tanınması bu görüşün tartışmasız bir şekilde kabul gördüğünün kanıtıdır.

Yüzyıllar boyunca, dünyada yalnızca Anadolu’da ağırlıklı olarak da Ankara ve çevresinde yetiştirilen “Ankara Keçi”si ve bu keçiden elde edilen tiftiğe dayalı üretim, bu bölgenin tekelinde kalmıştır. 15.yüzyıldan itibaren Ankara’da tiftiğe dayalı güçlü bir dokuma sanayi gelişmiş ve tiftik ipliği ile tiftikten elde edilen kumaşlar ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da rağbet görmüştür. Özellikle katışıksız tiftik ipliğinden dokunan **“Engürü Sofu”** 16-18. yüzyıllar arasında birçok Avrupa kentinde satılmıştır. Yaklaşık üç yüzyıl süreyle **“tiftik ve tiftik dokumacılığı”** Ankara’nın en önemli gelir kaynağı olmuş ve bu alandaki sanayiye bağlı olarak kent, çok canlı bir ticari ve toplumsal yaşama sahne olmuştur. Ancak tiftik sanayisinin ekonomide oluşturduğu hızlı yükselişten sonra 18. Yüzyıl ortalarında tiftik ipliğinin en büyük müşterisi olan İngiltere’nin, dokuma sanayisinde gerçekleştirdiği atılımlar ve tekstil sanayisinin hızla gerilemeye başladığı bu dönemde dış ticarete kumaşın yerini önce bir süreliğine tiftik ipliği, 19.yüzyıldan sonra da ham tiftik almaya başlamıştır. Bu şekilde ekonomik yaşam bir süre daha canlılığını koruyabilmiştir. Ancak, 19.yüzyıl sonrasına doğru “Ankara Keçi”sinin Türkiye dışına çıkarılarak Güney Afrika ve Amerika’da da yetiştirilmeye başlamasıyla Ankara’nın tiftik üretimindeki tekeli sona ermiştir. Geçirdiği tüm olumsuz değişimlere rağmen Ankara tiftik üretimi cumhuriyet döneminde de ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur.

Anadolu’da Ankara keçisinin varlığıyla ilgili ilk bilgiler 15.yüzyıldan başlamaktadır. Bir başka deyişle Anadolu’ya Türklerden önce egemen olan uygarlıklarda “Ankara Keçi”si yetiştiriciliği yapıldığına ilişkin elde herhangi bir veri yoktur.

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında: “Ankara Keçi”sinin Anadolu’daki kökeni konusunda dayanakları en güçlü olan görüş, bu hayvanın Anadolu’ya 13.yüzyılda Huvarezm (Türkmenler Diyarı)den Osmanlı Türkleri tarafından getirilmiş olmasıdır. Bu tür keçiler Hazar Denizi’nin doğusunda yer alan ve Türklerin anayurdu olarak kabul edilen geniş Asya topraklarında geçmişte olduğu gibi bugünde yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Bugün müzelerimizde çeşitli türden, yaban ve besi hayvanı figürleri bulunmasına karşılık “Ankara Keçi”si betimlemesine hiç rastlanılmamıştır. Bu durum Anadolu’da “Ankara Keçi”si yetiştiriciliğinin eski çağlardan beri yapıla geldiğine ilişkin görüşleri önemli bir dayanaktan yoksun bırakmaktadır.

Anadolu Selçuklu Devleti’nin kurucusu kabul edilen Süleyman Şah, Melikşah’ın buyrukları doğrultusunda Oğuz-Türkmen boylarını Anadolu’nun değişik bölgelerine yerleştirmiştir. Diğer yandan bazı belgelerde, Kayı Boyu’na mensup bir Keçili bölüğü ile bu bölüğe bağlı Alakeçi, Kızılkeçi, Akkeçili, Akçakeçili, Sarıkeçili, Karakeçili, Ergeçli ve Bozkeçili obaları söz konusu edilmektedir. Kayı Boyu’na bağlı çok sayıda obanın, “keçi”li adlar almış olması, bu boyun, keçi yetiştiriciliğiyle diğer boylara göre daha özel bir ilişkisi olduğunu akla getirebilirse de kanımızca bu husus keçi yetiştiriciliğinin yalnızca bu obaların uğraşı olmasından çok, bu obaların bu işte çok ehil oldukları biçiminde yorumlanmalıdır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında “Ankara Keçi”sinin 11-12.yüzyıllarda Anadolu’ya gelen Türk Boyları’nca İran Yaylaları’ndan getirilen bir keçi türünün İç Anadolu’nun iklim koşulları içinde değişime uğraması ve giderek belirgin ırk özelliklerine kavuşmasıyla ortaya çıkmış olması en güçlü olasılık olarak görünmektedir.

Bu konudaki gerçek ne olursa olsun, Türklerin, Anadolu’yu yurt edinmeleri sürecinin ilk dönemlerinden başlayarak, yoğun biçimde “Ankara Keçi”si yetiştiriciliği yaptıkları kesindir. Türkler bu süreçte tiftik işleme tekniklerini de geliştirmişler ve üstün nitelikli tiftik kumaşları dokumada büyük başarı göstermişlerdir.

Cumhuriyet döneminde ilk çalışmayı “**Ankara Keçisinin Hali ve Islahı**” adlı kitabında toplayan Prof. İhsan Abidin, Anadolu’ya gelen ilk Türk kavimlerinin “Ankara Keçi”sini de beraberlerinde getirdiklerinin kuvvetle tahmin edildiğini

yazmışsa da daha sonraki tetkikleriyle bu görüşünden vazgeçmiştir. Daha sonra bugüne değin “Ankara Keçi”sinin kökeni konusunda en kapsamlı araştırmayı **Prof. Selahattin Batu’nun** 1940 yılında yayınladığı “Ankara keçisinin Tarihi ve Menşei Hakkında Bir Tetkik” adlı çalışması bugün için de önem ve değerini korumaktadır. Sayın Batu’nun “Ankara Keçi”ni doğal ortamı içinde betimleyen anlatımı ise şöyledir;

“Anadolu yaylalarını süsleyen bir nadide mahlûk stepin bir güzelliğidir. “Çölde Arap Atı ne ise Anadolu Yaylası’nda da Ankara Keçisi ‘O’dur.”

Ankara tarihini iyi anlayabilmek için, Ankara’yı bir dokuma kenti olarak kuran “üç sacayağı”nı iyi analiz etmek gerekir: “Tiftik”, “Ankara Keçi”si ve Ankara sofı.

Ankara sofı; yalnızca Ankara’da yaşayan uzun ve beyaz tiftiği, yalnızca Ankara ve çevresinde ipek kadar yumuşak, pırlanta kadar parlak yetişen “Ankara Keçi”si tiftiğinden eğrilen iplikle dokunan çok özel bir kumaştır. Öyle bir kumaş ki değeri; dokunmasında kullanılan tiftik ipliğinin kıymetinden, parlaklığından, inceliğinden, dokunmasının birbirinden zahmetli pek çok aşamaya dayanmasından sonra aldığı harelî görünümünden geliyor. Üstelik yalnızca Osmanlı sultanları, sarayın giysilerinde bu kumaşı tercih etmekle kalmıyor; Avrupa’daki seçkinler de ‘Ankara sofı’ nu tercih ediyor!

Türkiye’ye pamuk mütehassısı olarak gelen ve İstanbul’da 3 yıl kalan Dr. James Davis’i ödüllendirmek isteyen Sultan Abdulmecid, ABD Başkanına hediye edilmek üzere 9 adet keçi (2 teke ve 7 dişi) hediye etmiş ve ABD Ankara Keçisi yetiştiriciliğine 1849 yılında bu şekilde başlamıştır.

Güney Afrika’da ise tiftik keçisi yetiştiriciliği ilk kez 1836 yılında Albay Henderson tarafından Anadolu’dan götürülen bir adet dişi ve 12 adet teke ile (yolda tek dişinin bir oğlak dünyaya getirmesiyle toplam 13) başlamıştır. Ankara Vilayeti tarafından bastırılan 1907 yılına ait İl Yıllığı’nda “Ankara Keçi”si, bu yıllığın “Ziraat” başlıklı bölümünde Ankara civarında kurulan “Çoban Mektebi”nden ve “Numune Tarlası”ndan söz edilmektedir. Anlatımlardan “Numune Ağılı”, “Çoban Mektebi” ve “Numune Tarlası”nın aynı tesisin parçaları olduğu anlaşılmaktadır. “Numune Çiftliği” ve “Çoban Mektebi” 1898 yılında Sultan II. Abdülhamit döneminde kurulmuştur.

1930 yılında Ankara’da Türkiye Tiftik Cemiyeti(TTC) kurulmuştur. TTC, ham tiftik fiyatlarının düşmesi nedeniyle, sof üretimini yeniden canlandırmak için 1932’de Ankara’da “Türkiye Cemiyeti Sof Dokuma Evi”ni kurmuş ve sağladığı el tezgâhlarında dokuma faaliyetini başlatmıştır. Cemiyet 1933’te (son yıllarında Osmanlı Devleti’nin yaptığı gibi) Ankara yakınlarındaki Lalahan’da örnek bir yetiştiricilik tesisi(Numune Ağılı) kurmuştur. Oluşturulan seçme sürüden teke ve keçiler köylülere ücretsiz veya çok cüzi fiyatlara damızlık olarak verilmiştir. 1955’te bir kamu iktisadi teşebbüsü olan Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. kurulmuş olup 1956 yılında da resmi faaliyetlerine başlamıştır.(1959 yılında dünyadaki 11,3 milyon keçinin yarısından fazlası Türkiye’de bulunmaktadır). 1969 yılında ise bugün faaliyetlerine devam etmekte olan “**Tiftikbirlik**” kurulmuştur.

[Sadri Ertem](#)’in ‘Çıkırıklar Durunca’ romanında; 19. yüzyılın sonunda ucuz Avrupa malı dokumanın yerli dokuma üretimini yerel eşraf ve devlet adamlarının da desteğiyle ortadan kaldırma girişimi karşısında Bolu ve çevresindeki halkın kalkışması ele alınır. Özünde ekonomik temele dayanan isyan zamanla dinî bir boyut kazanır; sermaye ile emek arasındaki gerilim, toplumsal çatışmayla farklı bir boyuta taşınır. “Çıkırıklar durunca Osmanlı Devleti’nde üretim de durur. Dışarıya bağımlı bir ithalat rejimine tutsak olan yönetim, sık sık borçlanmak zorunda kalır. İşte Çıkırıklar Durunca romanı Osmanlı devletinin çöküşünü daha gerçekçi bir noktadan irdeleyen bir eserdir. Ekonomisi, üretimi olmayan bir devlet ayakta kalamaz.” der.

SEYYAHLARIN ANKARA KEÇİSİ İLE İLGİLİ KAYDETTİKLERİ;

19.yüzyılın başına kadar sadece Türkiye topraklarında yetiştirilebilen Ankara keçisinden elde edilen tiftik kullanılarak üretilen Ankara sofusu birçok gezgin ve bilim insanının dikkatini çekmiştir.

OGIER GHISELIN DE BUSBECQ (1522-1592)

Ogier Ghiselin, Kanuni Sultan Süleyman ile görüşmek üzere Avusturya İmparatoru I.Ferdinand tarafından görevlendirilen büyükelçidir. (1526)

Ankara yollarında; yapağıdan Camlet ya da Moher denen o ünlü kumaşın imal edildiği keçileri gördük diye anlatır. “Bu keçilerin tüyleri çok ince ve parlak, yere kadar sarkıyor. Çobanlar tüyleri kırpmayıp tarıyorlar. Güzelliği ise ipekle kıyaslanabilir. Bunları sık sık suya sokuyorlar. Hayvanlar yörenin ince kuru

otlarıyla besleniyorlar. Yünlerinin inceliğine bunun katkısı olduğu söyleniyor. Şurası muhakkak ki başka otlaklara götürülürse yünü değişikliğe uğruyor ve hayvanlar tanınmaz hale geliyorlar.” Yöredeki kadınların bu yünden eğirdiği iplikler Galatya’da bir şehir olan Angora’ya (Ankara) götürüldüğünü belirtiyor.

HANS DERNSCHWAM (1494-1568)

Osmanlı İmparatorluğunu kendi arzusuyla gezmek isterken kendisini I.Ferdinand’ın heyetinde bulunan Macar araştırmacı bize değişik bir seyahatname bırakmıştır. Ankara onun açısından hem tarihi hem de kültürel özellikleriyle dikkat çeken bir kenttir.

Ankara’ya yaklaşırken (1553-1555); kadınlar yumuşak beyaz tiftikten ince ve zarif ipleri eğirip büküyorlar. Bundan da sof dokunuyor. Hazır sarılmış yumakları Ankara’ya götürüp satıyorlar. Ancira’ya şimdi Angur (Engürü) diyorlar.

POLONYALI SIMEON (1584-BİLİNMIYOR)

Polonyalı Simeon çok yetenekli bir gözlemcidir. Bir yandan Ankara’yı çok ayrıntılı bir biçimde anlatırken, diğer taraftan o devrin önemli bir tarihsel olaylarını da bize titizlikle aktarmayı başarmıştır.(1618 yılında geldiği Ankara’da bir ay kadar kalmıştır)

1618 yılında Ankara’da bulunan Simeon’a göre; Dünyanın en iyi sof bu kentte dokunmaktadır.

Ancak Celaliler kenti tahrip etmişler, Leventlerde Ankara’lılara zalimce davranmaktadırlar. Yine tarihçiler; 1603’ün yaz aylarında kentin dört kez yağmalandığını, bir bucakta 38 köyden yaşanacak 5 köy, bir başka bucakta 80 köyden yalnızca 10 köy kaldığını, imkan bulan köylülerin başka kentlere göçtüğünü, imkanı olmayanların ise dağlara sığındığını yazmaktadır.

“Geçtiğimiz bu yerler beyaz keçi deryasıdır. Sürülerle dolaşan bu keçilerin parlak kılları adeta ipek ve sırma gibidir. İçlerinde hiç siyah yoktur. Daha evvel, keçi sürüleri pek çokmuş, fakat Celaliler hayvanları kısmen telef etmişler, kısmen de kaçırmışlar, kalanı da alıp götürmüşlerdir.“Ankara ‘da iyi pastırma ve nefis koyu bir şarap vardır ki başka yerde bulunmaz.” diye anlatır.

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ: ANKARA KEÇİSİ, TİFTİK VE SOF (1611-1685)

Evliya Çelebi 1640 yılı civarında Ankara'ya gelmiş, kent merkezi ile kasaba ve köyleri gezmiştir. "Ankara Keçi"si hakkında; "Yeryüzünde onun gibi bir mahlûk yaratılmamıştır" demiştir. Tiftik ve sof üretimine ilişkin gözlemlerine geniş yer verdiği seyahatnamesinde "Ankara Keçi"si ve tiftik kumaşlarından övgüyle şu şekilde söz etmiştir; "Bu şehir halkının zenginlerinin çoğu "Semmûr Ferâce", orta hallileri "Çuka Serhaddi" (düz dokunmuş ince ve tüysüz kumaştan kısa giysi) kontuş ve "Ferâce-i Gûnâgûn" giyerler. Sanatkârları beyaz bez ve "Muhayyer Ferâce", bilginleri baştan ayağa renkli "Serâpâ Gûnâgûn Sûf Ferâce" giyerler. Çünkü burası sof yeridir. Kadınları cümle rengârenk "Sûf Ferace" giyip, gayet edepli gezerler."

"Tiftik keçisi beyaz süt gibi o kadar beyaz renkli bir keçidir ki yeryüzüne onun gibi bir mahlûk yaratılmamıştır. Sof ipliği bundan elde edilir ve padişahların giydiği çeşitli renkte soflar bu keçinin tüyünden yapılır. Ne var ki bu keçinin tüyünü makas ile kırkarsa ipliği sert olur, ama yolarlarsa "Eyüp Peygamber ipeği" kadar yumuşak olur."

JOSEPH PITTON DE TOURNEFORT (1656-1708)

Fransız gezgin Joseph Pitton De Tournefort (22 Ekim 1701 – 2 Kasım 1701) "Ankara Keçi"lerini şöyle anlatmıştır: "Dünyanın en güzel keçileri Ankara yöresinde yetiştirilir. 8-9 inç uzunluğunda doğal bukleler halinde kıvrılan, ipek kadar ince tüylerinden en güzel kumaşların dokunduğu bu keçiler, göz kamaştıran beyaz renktedir." der. Padişahın sarayında giyilen elbiselerin Ankara'da üretilen softan yapıldığını fark etmiştir.

Keçi kılı Ankara'nın zenginlik kaynağı olup bütün varlıklılar keçi kılı ticareti ile uğraşırlar. Ankara keçisi kılının eski İconium kenti olan Konya keçisinin kılına yeğlenmesinin haklı nedenleri bulunmaktadır. Çünkü Konya keçileri ya tümüyle kahverengi ya da tümüyle siyahtır.

ANKARA KEÇİSİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

“Ankara Keçi”si diğer evcil keçilere göre daha küçük ve narin yapılıdır. Baş diğer keçi ırklarına oranla daha zarif, ufak ve biçimlidir. Alın geniş ve genellikle kâküllüdür, yüz buruna doğru zarif bir şekilde inerek ince dudaklarla sonlanır.

Keçi denilince esas itibariyle dişiler anlaşılır. Damızlık erkek keçilere ; 'teke' denir. Erişkin keçilerin ağırlıkları 30-45 kg, gövde yükseklikleri 50-60 cm kadardır. İyi cins bir tekenin ağırlığı 45-55 kg 'a, gövde yüksekliği 70-80 cm' ye erişebilir.

“Ankara Keçi”lerinin kulakları genellikle uzun ve düşük olmakla birlikte bazılarında bütünüyle dumura uğramıştır. Çoğunlukla her iki cinste de boynuz ve sakal bulunmaktadır. Boynuzlar koyu kül rengindedir ve hayvanın başı üzerinde birbirine yakın konumlardan başlayarak yukarıya ve arkaya doğru çevrimsel bir biçimde uzar. Boynuz yapısı; erkeklerde burğu şeklinde, uzun ve geriye doğru hafifçe kıvrık, dişilerde ise kısa ve arkaya kıvrık biçimdedir. Yandan bakıldıklarında kıl keçilerinden farklı olarak, sağrı (arka bacaklar) biraz yüksek olmakla beraber vücut kare şeklini andıran bir yapı sergilemektedir. Boynuzu bulunmayan dişiler halk arasında 'kabak keçi' olarak adlandırılır.

Anadolu'nun her türlü iklim ve arazi koşullarına uyum sağlamış, yetersiz bakım ve beslenme koşullarında yetiştirilebilen, sağlam vücut yapılı ve hastalıklara karşı dirençli bir ırktır. Yıl boyunca merada barındırılabilir, anız alanları ve nadasa bırakılmış alanlardaki otları tüketerek masrafsız bir şekilde yetiştirilebilirler.(TAGEM, Türkiye Evcil Hayvan Genetik Kaynakları Kataloğu,2009)

150 gün süren gebelik döneminden sonra genellikle bir, ender olarak da iki yavru doğurur. Süt emmesi 3-4 ay sürer. Ana keçinin günlük süt verimi 300-450g kadar olup, sağım yapılması, tiftik verimini olumsuz etkilemesi açısından da tercih edilmez. “Ankara Keçi”sinin yaşam süresi ortalama 8-15 yıldır.

Ankara keçilerinin baş, alın, kulaklar, çene ve karın altı ile bacaklar da dâhil olmak üzere tüm vücutları ipeksi, kıvrımlı, parlak ve beyaz renkli lüle lüle sarkan tiftikle kaplıdır. Tiftik genellikle beyazdır. Göz alıcı parlaklıkta uzun ve kıvrımlı demetçikler oluşturan tiftik, hayvanın gövdesine öylesine sarmalar ki beden çizgileri tümüyle görünmez olur. Bazılarının alınlarında dahi tiftik

demetçikleri bulunur. Bunlara , "kâkül"(ya da kahkül) tabir edilir. Ancak bugün kâküllü hayvanların sayısı çok azalmıştır.

Bir keçiden yılda ortalama 1,5-2 kg tiftik alınmaktadır. En ince, dolayısıyla en kaliteli tiftik ise 1-2 yaşındaki keçilerden sağlanmaktadır. En fazla tiftik ise 3-5 yaşındaki keçilerden elde edilmektedir. Keçinin yaşı ilerledikçe tiftiğinin verimi artsa da kalitesi düşmekte, elyaf kalınlaşmakta ve sanayinin aradığı elastikiyet ve mukavemetini kaybetmektedir. Kırkılan tiftikler teke, anaç keçi ve çebiç olarak ayrı ayrı depolanmaktadır.

"Ankara Keçi"leri meradan çok iyi yararlanırlar. Ağaç yaprakları ile de beslenebilirler. **Ağaç altlarındaki otları tükettiklerinden dolayı** "Ankara Keçi"leri ormanlık alanlara zarar vermedikleri gibi, **orman yangınlarını** da önlerler.

Burada şu ilginç olguyu belirtmeliyiz ki: bugün için sayıları çok azalmış bulunan Ankara Tavşanı ve Ankara Kedisinin tüyleri de "Ankara Keçi"sinde olduğu üzere uzun, yumuşak ve parlaktır. Bazı araştırmacılar daha da ileri giderek, yöredeki koyun ve köpeklerde de benzer özellikler bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bugüne değin birçok araştırmacının dikkatini çeken bu ortak özellikler, Ankara'nın iklimi, denizden yüksekliği, arazi yapısı ve bitki örtüsü gibi etkenlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

TİFTİĞİN ÖZELLİKLERİ, SINIFLANDIRILMASI VE DOKUMA HAMMADDELERİ ARASINDAKİ YERİ;

Sadece "Ankara Keçi"sinden elde edilen ve esas tiftik olarak kabul edilen beyaz tiftik; nem çekme, ısıya dayanıklılık, elastikiyet, yüksek yalıtım, düzgün ve kaygan yüzeyi sayesinde kir tutmama, yüksek kalite elyaf ve kolayca renk alabilme özellikleriyle dokuma sanayi tarafından tercih edilen bir üründür.

Türkiye'de yetiştiriciliği yapılan Ankara keçilerinden elde edilen tiftik verimi 1,6-2,5 kg/baş değerleri arasındadır. Dünya ülkelerinin toplam tiftik üretimi kapsamında paylar incelendiğinde %53,49 ile Güney Afrika Cumhuriyeti en büyük payı almakta, onu sırasıyla %11,63 ve %4,07'lik paylarla ABD ve Türkiye izlemekte, diğer ülkeler ise 27,31'lik bir katkı sağlamaktadır.

Tiftik parlak, elastik, ısıya dayanıklı ve içine nem çekebilen bir elyafıdır. İyi boyanabilmesine karşılık kolay kir tutmaz. Ankara keçisinin tiftiği gövdesinden küçük kıvrımlı lüleler halinde sarkan, uzun, beyaz ve parlak kıl demetçiklerinden oluşur. Tiftik tellerinin birleşip kıvrılmasıyla oluşan "lüleler" köklerine yakın yerlerde yeniden kendi aralarında birleşerek tiftik demetleri oluştururlar. Bunlara da "tura" denir. Tiftik ipek gibi yumuşak oluşuna karşın oldukça sağlam ve dayanıklıdır. Tiftiğin sanayide tutulan diğer bir özelliği de keçeleşmemesidir. Ankara keçilerinde asıl tiftik elyafı yanı sıra "kemp" denilen kıllar da bulunur. Kemp elyafı kaba görünümlüdür; kuvvetli oluşuna karşılık gevrek, esnekliği düşüktür. Tiftiğin göz alan parlaklığına karşı kemp donuk beyaz renktedir. Ankara keçilerinin yeni doğmuş yavruları ile bir iki aylık yavrularda kemp miktarı fazladır ancak hayvanın yaşı ilerledikçe bu miktar azalır.

El ile tutulduğunda tiftik, kayganlık ve yumuşaklık duygusu verir. Bunun nedeni kıl yüzeylerini kapsayan ince yağ katmanıdır. Bu yağ katmanına "yağıltı" denir. Yağıltısı ne kadar fazla ise tiftik o kadar dayanıklı olur. Tiftik telleri kuru olursa kolay kırılır ve kopar.

Anadolu'da yetiştirilen Ankara keçilerinin tiftiği yılda ortalama 20-30 cm kadar uzar ve genellikle yılda bir kez kesilir(kırkılır).

Tiftiğin kalitesini belirleyen başlıca özellikleri; bükülme yeteneği, inceliği, uzunluğu, dalgalanması, esneklik ve dayanımı, turlarının biçim ve yapısı, yumuşaklığı, rengi ve yağıltısıdır. İçinde ot tohumu ve çamur gibi yabancı maddelerin bulunması ile nem miktarının yüksek oluşu tiftiğin kalitesini olumsuz yönde etkiler.

Türk Standartları Enstitüsü tarafından 1983 yılında çıkarılan TS 4026'ya göre sınıflandırılmaktadır. Bu standartta göre tiftikler "Esas Tiftikler", "Özel Tiftikler" ve "Özüllü Tiftikler" olarak üçe, bunlarda kendi içlerinde alt sınıflara ayrılmıştır.

Tiftik bütün dokuma lifleri içinde beyaz ve en parlak olandır.

TDK güncel Türkçe sözlüğünde Sof sözcüğünün Arapça "suf" sözcüğünden gelmekle beraber iki anlamı verilmektedir. Bu anlamların ilki, "bir çeşit sertçe ince yünlü kumaş" iken, ikincisi "Ham ipekten yapılmış astarlık kumaş" şeklinde olup "Ankara sof" ifadesi bu anlamla birlikte verilmektedir.

TDK güncel Türkçe sözlükte yer alan anlamların her ikisi de bizim ele aldığımız hali ile Ankara Sofu kumaşının anlamını taşımamaktadır. Çünkü Ankara sofu, ne “sert” kumaş ne de “ham ipekten” di. Tam aksine yumuşaktı ve “Ankara Keçi”si tiftiğinden eğrilen katışıksız tiftik ipliğiyle dokunmaktaydı.

Ankara sofu üzerine yazılmış kaynaklarda “16.-19. yüzyıllarda, sof hakkında en yalın tanımlardan biri, Ankara’da katışıksız tiftik ipliği kullanılarak dokunan hareli görünüşte değerli kumaş cinsi” tanımındır.

Sofi soflu olan, sof giymiş anlamına gelir. Eskiden Tiftik kumaşını bilhassa din adamlarının büyükleri giyerlerdi.

İngilizcede chamblet, İtalyancada zambelotti ve Lehçe’de czamlet biçiminde yazıldığı görülmektedir. Oxford English Dictionary’de (2017) camlet sözcüğü özetle “doğuya ait güzel bir değerli kumaş” olarak tanımlanır. The Grolier Webster International Dictionary’de (1976,s143) ise camlet sözcüğü “eskiden kullanılan ve esas olarak pelerin yağmurluklar için keçi yününden yapılan su geçirmez, dayanıklı özellikli kumaş” olarak tanımlanır. İngilizcede tiftik kelimesinin karşılığı olan “**mohair**” sözcüğü üzerinde durmak da gerekmektedir. Mohair sözcüğü İngilizcede “Ankara Keçisi” tiftiği ve bu tiftikten yapılan iplik ya da kumaş anlamında kullanılmaktadır.

Leiser(1994) “**mukhayyar**” sözcüğünün “tercih edilen “seçilen” anlamına geldiğini sözcüğün Evliya Çelebi’nin Ankara’daki sof üretimine dair anlatımında ve dönemin kadı sicillerinde muhayyer şeklinde yer aldığını belirtir.

Gezginlerin anlatıları incelendiğinde Osmanlı Dönemi’nde “Ankara Keçisi”nin ve tiftiğin özellikleri sof dokumacılığı ve sofun nasıl üretildiği, sof ticareti gibi konularda bilgi edinmek mümkündür.

Sof üzerine yukarıda sözü edilen bütüncül bir yaklaşımı Erman Tamur’un (2003) ““Ankara Keçisi” ve Ankara Tiftik Dokumacılığı: Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler” kitabında görmek mümkündür. Yazar kendi arşivinden belgelerle de “Ankara Keçisi”nin ve Ankara tiftik dokumacılığının serüvenini 16.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar izlemektedir.

Gary Leisterin (1993-1994) “Travelers Account on Mohair Production in Ankara From The Fifteenth Through The Nineteenth Century” “Ankara’da tiftik üretimine dair, on beşinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar gezginlerin alıntıları” makalesi gezginlerin “Ankara Keçisi”, tiftik ve sof üzerine anlatılanlarını, Ankara’daki tiftik ve sof üzerine anlatılarını Ankara’daki tiftik ve sof ile ilişkilendirerek toplu bir biçimde sunmasından dolayı kayda değerdir.

Bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesine ev sahipliği yapan, 15. Yy sonlarında Fatih Sultan Mehmed’in Sadrazamı Mahmut Paşanın yaptırdığı Bedesten ve yanı başında yer alan Kurşunlu Han, sof ticareti için önemli

mekânlar olmuştur. (Ergenç, 1995, s 17) Bedesten kelimesinin Farsça bazzazistan (bezistan) yani keten kumaş anlamını taşıdığı için altını çizen Leiser (1994) Bedesten'in Kurşunlu Han ile birlikte yalnızca kentin içindeki sof ticaretinin merkezi olduğu için değil, ipek yolunda bulunarak, İstanbul ve Tebriz'i birbirine bağlayan noktada bulunduğu ve Bursa ile de bağlantılı olduğundan uluslar arası kumaş ticareti açısından önemini kaydeder.

16. yy'da Fransız doğa bilimci ve kaşif Pierre Belon, 1548 de geldiği Ankara'da, "Ankara Keçi"lerinin benzersiz ince yünlerini, bu yünlerin kırılmak yerine insanların parmakları ile tutulup çekildiğini, dalgalı ve dalgasız (hareli ve haresiz) chamelot tüm sofların bu yünlerden yapıldığını, bu keçilerin farklı olup tüylerinin kardan daha beyaz, ince ve uzun olduğunu aktararak, "Ankara Keçisi" hakkında bildiğimiz en eski tanımını kaydeder. (Leiser, 1994 s 10)

Tournefort'un A Voyage Into The Levant adlı seyahatnamesinde (2013'te Tournefort Seyahatnamesi adıyla Türkçeye çevrilmiştir) Ankara keçisinin özellikleri, tiftiğin ekonomik değeri ve sof üretimine dair kaydettiği bilgiler, batıda Ankara Keçisinin bilinirliğine de katkı sağlar.

21 Nisan 1590 tarihli bir kayıta (vergi kaydı) 621 tezgâhın vergisinin alındığı yazılıdır. Ankara'da 16.yüzyılda 1.000 civarında sof tezgâhının işlediği tahmin edilmektedir. (Ergenç 1995, s 101)

Faroqhi'ye göre de (2016) 16. yy'da nüfusu artan çiftçilerin en azından bir kısmı ek gelir kaynakları bulmuş olsalar da esas itibariyle sof ve muhayyer olarak adlandırılan tiftik kumaşlarının dokunması işi ile meşguldüler ve bu kumaşların dokunmasına yönelik hazırlık işlerinin çoğunu yarı zamanlı çalışan köy zanaatkârları yapmaktaydı. Örneğin, Ankara'nın Murtazabad'a bağlı İstanos, Miranos ve Erkeksu köylerinde tarım yapılmayıp sof dokunuyordu ve bu sebeple tarımla uğraşanlardan toplanan bazı vergilerden muaf tutulmak istemişlerdi. (Ergenç 1984, s 54)

Söz konusu köyler, 17. yy'da Ankara'yı gören Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesinde sof dokunan Ermeni köyleri olarak geçmektedir.

"Ankara'nın Sofçu Köyleri"ni ele alan Tamur(2003) Simeon'un anlatisında geçen 'Stanos' ve 'Erkapısı'nın, 'İstanos' ve 'Erkeksu' olduğunu: alıntıda geçen 'Bendos'un büyük olasılıkla Simeon'dan sonra da pek çok yabancı gezginin tiftik

ve sof üretimine işaret eden Miranos olduğunu, bahsi geçen bir diğer köy olan 'Alucak'ın ise Karacabey Vakfiyesi'nde bahsi geçen Beypazarı yöresinde bulunan ve bugün bir yerleşim yeri olarak kayıtlı olmayan 'Aşağı Ulucak' olduğunu ileri sürmektedir.

“**İstanos**”, 19.yy'da 1950'lerden sonra adı 'Yenikent' olarak değiştirilen ve bugün Sincan ilçesine bağlı bir belde olan Ova çayı kıyısında kayalık bir arazide kurulmuş “**Zir**” ilçesinin merkez kasabasıydı. Sof dokumacılığıyla meşhur “**Zir**”, 1640'lı yıllarda Ankara'yı ve çevresini gezen Evliya Çelebi'nin de dikkatini çekmiştir. “Bu kasabanın ekseriya re'âyâları Ermenilerdir. Bin adet sûf ve muhayyer işlenir dezgâh vardır, derler amma dere içi olmağla hevası gayet ıssıdır. Lakin latif muhayyeri olur, memduhtur ve Ermeni kızları meşhurdur.”

“Ankara Keçisi” ismini Ankara şehriden almakla beraber, bu ırkın tarihi ve kökeni ile ilgili hala bilinmeyenler bulunmaktadır. Bu konuda yaygın kabul gören görüşler üç başlık altında toplanabilir: İlki bu keçinin Anadolu topraklarında evciltirilip geliştirildiği, ikincisi çok eski çağlarda Anadolu'ya getirilen bir keçi ırkının zamanla değişikliğe uğradığı sonuncusu ise Türkmenler tarafından getirilip burada yerli ırklarla birleştirilerek ıslah edildiği şeklindedir.

18.yüzyılda tiftiği doğrudan hammadde olarak alıp sof üretimini geriletten batılılar,19.yüzyılda bununla da yetinmeyip, keçinin kendini götürmeyi ve kendi ülke koşullarında tiftik üretmeyi tercih etmişlerdir. Kaynaklar 18.yüzyılda batıya yılda 30 bin balya işlenmiş tiftik satan Ankara'da 1890 yılında sadece bir tezgâhın kaldığını öne sürmektedir. 1800'lü yıllar Ankara için tam bir şanssızlık dönemidir.1813-1817 yıllarında veba salgını,1826'da kuraklık ve çekirge istilası,1873'de şiddetli kış şartları ve durmayan kar yağışı nedeniyle kıtlık ve salgın hastalıklar yaşanan afetlerin başlıcalarıdır.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde de (1917'de) Ankara çok büyük bir yangın afeti geçirmiştir. Bu döneme Ankara'nın felaket dönemi dersek abartmış olmayız.

19.yüzyılın başına kadar sadece Türkiye topraklarında yetiştirilebilen Ankara keçisinden elde edilen tiftik kullanılarak üretilen Ankara sofu birçok gezgin ve bilim insanının dikkatini çekmiştir. 1600'lü yılların başında Evliya Çelebi '... Yeryüzünde onun gibi bir mahlûk yaratılmamıştır.' derken (Evliya Çelebi Seyahatnamesi S.226) Fransız gezgin Pitton de Tournafort 1701 tarihinde

geldiği Ankara'da gördüğü bu keçileri 'Dünyanın en güzel keçileri Ankara yöresinde yetiştirilir.' şeklinde tanımlamıştır. (Tourneford S.281-301) Zootekni alanında kapsamlı çalışmalar yapmış olan Veteriner Hekim Prof. Dr. Selahattin Batu 'Anadolu'nun yaylalarını süsleyen bu nadide mahluk stepin bir güzelliğidir.' Diyerek onun eşsizliğini vurgulamıştır.

Yüzyıllarca sadece Anadolu'da yetiştirilen Ankara keçisinin 17.yüzyıl itibarıyla küçük sürüler şeklinde İngiltere, Hollanda, İtalya ve Fransa'ya götürülerek yetiştirilmesi denenmiş; fakat uygun olmayan bakım, beslenme ve farklı iklim koşulları nedeniyle bu girişimler başarısız olmuştur.

Ancak 19. yy'ın başından itibaren yavru alınabilmeye ve tiftik elde edilmeye başlanmıştır. Günümüzde Ankara keçisi Türkiye haricinde başlıca Güney Afrika Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, daha az miktarlarda da Arjantin, Rusya, Avustralya, Hindistan, Fransa, Kenya ve Yeni Zelanda'da yetiştirilmektedir. Az sayıda hayvanla üretime başlayan bu ülkeler, hayvan başına tiftik eldesi, toplam ham tiftik üretimi ve elyaf kalitesi olarak günümüzde Türkiye'den çok daha iyi bir düzeye gelmiş durumdadır. Bunun yanı sıra bu ülkeler, dünya tiftik ve ürünleri dış ticaretinde söz sahibi bir konuma yükselmiştir.

16.yüzyıl ya da biraz daha öncesinden başlayarak Ankara'da, tiftiğe dayalı, zgn ve güçlü bir dokuma sanayi gelişmiştir. Ankara'da üretilen tiftik ipliği ve tiftik kumaşları ülke içinde olduğu gibi ülke dışında da alıcı bulmuş, özellikle, katışıksız tiftik ipliğiyle dokunan "Engürü Sofu" birkaç yüzyıl boyunca, birçok Avrupa kentinde satılmıştır. 16-18. Yüzyılları kapsayan yaklaşık  yz yıllık bir dnemde tiftik sanayi, Ankara halkına geniş iç olanakları ve yksek dzeyde gelir sağlanmıştır.

Hayvan Sayısı (1000)

TİFTİK KEÇİSİ

| <u>1912</u> | <u>1922</u> | <u>1930</u> | <u>1938</u> | <u>1970</u> | <u>1980</u> | <u>1990</u> | <u>1995</u> | <u>1997</u> | <u>2007</u> | <u>2017</u> |
|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| 3.791.441 | 1.835.401 | 2.860.948 | 4.945.351 | 4443 | 3.658 | 1279 | 531 | 450 | 191.066 | 215.645 |

Yukarıda istatistiklerde görüldüğü gibi Ankara keçisi, mevcudu 1912 yılına kadar muntazaman artmış umumi harple, istiklal Harbinde azalmış ve 1922 senesinde resme tabi Ankara keçisi mevcudu 1.835.401 başa inmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Tiftik keçisi üretimi yeniden yükselmeye başlamış,1980 yılına kadar yükselmiş sonra tekrar tedricen düşmeye devam etmiştir.

Ankara 'da da Türkiye'de olduğu gibi 1960'lı yıllardan itibaren Tiftik keçisi sayısı tedricen düşmeye başlamış 2008 yılında 60 bin seviyelerine inmiş, alınan bazı önlem ve teşviklerle 2020 yılında 150 bini geçmiştir.

ANKARA TİFTİK KEÇİSİ

| <u>1956</u> | <u>1990</u> | <u>1997</u> | <u>2001</u> | <u>2008</u> | <u>2020</u> |
|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| 1.193.731 | 347.000 | 163.000 | 82.000 | 66.000 | 166.000 |

1956 YILINDA ANKARA İLİNDEKİ ANKARA KEÇİLERİNİN İLÇELERE DAĞILIMI

| İlçeler | Ankara Keçisi (Baş) | % |
|--------------|---------------------|--------|
| Kızılcahamam | 133.590 | 11.20 |
| Ayaş | 114.730 | 9.60 |
| Kalecik | 113.650 | 9.50 |
| Merkez | 106.125 | 8.80 |
| Bala | 90.502 | 7.50 |
| Polatlı | 85.603 | 7.20 |
| Beypazarı | 78.518 | 6.60 |
| Haymana | 77.369 | 6.40 |
| Kırıkkale | 62.532 | 5.20 |
| Nallıhan | 62.385 | 5.10 |
| Çubuk | 61.061 | 5.10 |
| Çamlıdere | 50.200 | 4.20 |
| Ş.Koçhisar | 45.860 | 3.80 |
| Çankaya | 41.770 | 3.40 |
| Keskin | 36.432 | 3.10 |
| Kaman | 29.054 | 2.40 |
| Altındağ | 10.350 | 0.90 |
| Toplam | 1.199.731 | 100.00 |

Kaynak:Açıl A.Fethi (1961),a.g.e.,s.26

SONUÇ

“Anadolu’nun öz zenginliklerinin nasıl ihmale uğradığını ve tükendiğini izlemek için seçilecek örnekler arasında tiftik kadar ibret verici ve şaşkınlık uyandırıcı bir diğerini bulmak güçtür.”

Beslenmesi, kırkımı, liflerin eğrilmesi, tiftiğin işlenmesi vb. tüm aşamalarıyla Ankara keçisi ve tiftiği, koruması gereken soyut ve somut değerler bütününden oluşan bir kültürel miras olarak kabul edilmeli ve yitirilen değerler listesine girmesi engellenmelidir. Kente özgü yerel dokunun önemli bir parçası olan Ankara keçisi gibi milli bir değerimizin, bu kültürel zenginliğinin yanı sıra ticari anlamda da değerlendirildiği bir aşamaya getirilmesi oldukça önemlidir.

Temel amacı kırsal yörelerin sahip olduğu kaynakların etkin şekilde kullanımını sağlayarak kırsal kesimde istihdam imkânlarını artırmak, kente göçü önlemek, kırsal alandaki insanların yaşam standartlarını yükselterek kent ile kır arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişlik farkını en aza indirmek olan yeni nesil kırsal kalkınmanın gerçekleşmesinde kırsal turizmin etkisi yadsınamaz. Bu konuya önem verilerek, ülke turizme yönelik hediyeelik eşya türlerinin ve tasarımlarının çeşitlendirilmesi vb. şekillerde kullanım alanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Çok sayıda önemli gen kaynağının merkezi olma niteliğini taşımakta olan ülkemizde, sahip olunan kaynakların, bir politika dâhilinde milli ekonomiye artı bir değer sağlayacak seviyeye getirilmesi için çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir. Ankara keçisi (*Capra hircus ancryrensis*).

KAYNAKÇA;

ANKARA KEÇİSİ, TİFTİK VE SOF – ANKARA KALKINMA AJANSI

SOF TARİHİ DOKUMAK: BİR KENTİN GİZEMİ- KOÇ ÜNİVERSİTESİ

İHSAN ABİDİN ANKARA KEÇİSİNİN HALİ VE ISLAHI,1924

ANKARA KEÇİSİ VE ANKARA TİFTİK DOKUMACILIĞI- ATO